

DANSK KRONIK

Politiets årsberetning 1971.

Fra 1969 til 1970 steg antallet af forbrydelser, der kom til politiets kundskab, fra ca. 210.000 til ca. 260.000 (se NTfK 1971 p. 244). Det var en stigning på næsten 25 %. Politiets senest udkomne årsberetning viser at det næste år bragte en ny, omend ikke helt så voldsom stigning: fra ca. 260.000 til ca. 299.000, altså 15 % mere end i 1970. Der var en nedgang m. h. t. voldsforbrydelser og andre formueforbrydelser end tyveri og brugstyveri, men en stigning på 10% m. h. t. sædelighedsforbrydelser. Den store tilvæxt i tallene falder på indbrud (10.000), andre tyverier, bortset fra befordringsmidler (11.000) og tyveri eller brugstyveri m. h. t. cykler (8.000).

Politiets statistik for året 1966 opgjorde antallet af forbrydelser til 153.000. I forhold hertil var man altså i 1971, i løbet af en 5 års periode, nået op på omtrent det dobbelte. Upublicerede tal tyder på at denne udvikling ikke fortsatte i 1972. I de tre første kvartaler af 1972 var der i 17 politikredse udenfor København en stigning på mindre end 1 % sammenlignet med samme kvartaler i 1971, og i København var der endog et fald på godt 1 %.

Antallet af opklarede forbrydelser steg fra 1970 til 1971 med ca. 10 %, d.v.s. mindre end antallet af anmeldte forbrydelser, hvorved den såkaldte opklaringsprocent igen er faldet med en, fra 27 til 26.

Et par tal vedrørende særlovsdelikter skal nævnes. Antallet af personer tiltalt for motorkørsel i spirituspåvirket tilstand steg fra 1970 til 1971 fra 6.975 til 7.424, altså godt 6 %. Antallet af sager om overtrædelse af lov om euforiserende stoffer („narkotikasager“) steg fra 5.083 til 5.189, altså ubetydeligt. Antallet af disse sager havde ellers — hvis statistikken afspejler udviklingen korrekt — bevæget sig opad i raske spring: knap 1.000 i 1967, knap 3.000 i 1969 og altså godt 5.000 i 1970.

Ændrede regler om påtalekompetence.

Ved lov nr. 224 af 7. juni 1972 er retsplejelovens § 721, stk. 1, nr. 1 og 2, ændret således at en række straffelovsovertrædelser er overgået fra statsadvokaternes til politiets påtalekompetence. Det drejer sig dels om nogle gerningstyper som nu ophører med at være undtagelser fra retsplejelovens almindelige regel om politisagsbehandling i sager hvor straffen ikke kan overstige bøde og hæfte (bl. a. straffelovens § 249, stk. 1, om uagtsom legemsbeskadigelse), dels om nogle forbrydelser der har været undergivet statsadvokaternes påtaleret fordi der efter strafferammen er hjemmel til at idømme fængsel. Af størst praktisk betydning er ændringen m. h. t. den sidstnævnte gruppe, som bl. a. omfatter strfl. §§ 161—163 (urigtige erklæringer o. l.), § 172, stk. 2, jfr. § 171 (dokumentfalsk af mindre betydning), § 174 (visse doku-

mentmisbrug), § 232, sidste led (blufærdighedskrænkelser under formildende omstændigheder), §§ 265—266 (forulempelser og trusler) og § 287 (berigelsesforbrydelser af ringe strafværdighed). Den sidstnævnte bestemmelse, som er det nærmeste sidestykke til „naskeri“ i norsk ret og „snatteri“ i svensk ret, må ventes at få øget praktisk betydning, fordi en „nedkriminalisering“ indenfor berigelsesforbrydelsens område (se herom nedenfor) formentlig vil ske — og allerede nu sker — gennem en øget anvendelse af § 287, foruden gennem større brug af betingede domme.

Som følge af de ændrede påtålereregler har justitsministeriet udfærdiget ny bekendtgørelse om statsadvokaternes beføjelse til at frafalde påtale, bkg. nr. 300 af 26. juni 1972.

Ved lov nr. 223 af 7. juni 1972 er der også sket en udvidelse af politimestrenes påtalekompetence i færdselssager. Politimestrene har nu fået kompetence til at afgøre tiltalespørgsmålet i sager om spirituskørsel og om groft uforsvarlig kørsel. De pågældende sager er dog ikke overgået til politisagsbehandling, men skal fortsat afgøres under medvirken af domsmænd eller — hvor betingelserne derfor er opfyldt — som tilståelsessager efter rpl. § 925. Færdselssager i hvilke der tilige foreligger spørgsmål om ansvar for uagtsomt manddrab (strfl. § 241) eller uagtsom grov legemsbeskadigelse (strfl. § 249, stk. 2) henhører som hidtil under statsadvokaternes påtalekompetence.

Tilregnelighed og tidsubestemte foranstaltninger.

I NTfK 1972 p. 96 omtales et lovgivningsinitiativ vedrørende afskaffelsen af de delvis tidsubestemte særforanstaltninger ungdomsfængsel, arbejdsdhus og sikkerhedsforvaring. Det blev i den forbindelse nævnt at der ventedes en betænkning fra straffelovrådet om de strafferetlige særforanstaltninger.

Straffelovrådets redegørelse og forslag blev afgivet til justitsministeren i oktober 1972 (senere offentliggjort under titlen „Betænkning om de strafferetlige særforanstaltninger“, Bet. nr. 667, 1972), og justitsministeren har på grundlag af denne betænkning fremsat et lovforslag der navnlig drejer sig om ændring eller ophævelse af en række bestemmelser om strafferetlige retsfølger.

Ungdomsfængsel (§§ 41—43), arbejdsdhus og sikkerhedsforvaring (§§ 62—69), afholdspålæg (§§ 72 og 138, stk. 2 og 3) og helbredelsesanstalt for drankere (§ 73) afskaffes. Det samme gælder psykopatforvaring og særforvaring, se herom nedenfor. For så vidt angår ungdomsfængsel følger lovforslaget en indstilling fra et flertal i straffelovrådet; dette var det eneste punkt på hvilket rådets indstilling ikke var eenstemmig.

Såfremt de nævnte særlige former for frihedsberøvelse ophæves, vil almindelig strafudmåling træde i stedet, og det vil bero på fængselsvæsenets bestemmelse i hvilket omfang anstaltssystemet skal tilrette-

lægges med henblik på en opretholdelse af hidtil kendte institutions- og behandlingsformer. Hvad angår straffuldbyrdelsen er der for øvrigt i lovforslagets § 49, stk. 2, efter norsk mønster stillet forslag om at en domfældt midlertidigt eller for resten af straffetiden skal kunne overføres til hospital, plejehjem el. lign., såfremt det findes hensigtsmæssigt p. g. a. den pågældendes alder, helbredstilstand eller andre særlige omstændigheder.

Strfl. §§ 16—18 om sindssygdom, åndssvaghed, andre psykiske afvigelser og diskulperende rustilstande ophæves og erstattes til dels af følgende bestemmelse i § 16:

„Personer, der på gerningstiden befandt sig i en tilstand af sindssygdom eller åndssvaghed i højere grad, straffes ikke.

Stk. 2. Personer, der befandt sig i en tilstand, der må ligestilles med sindssygdom, eller i en tilstand af åndssvaghed i lettere grad eller i en tilstand, som ganske må ligestilles med åndssvaghed, straffes ikke, medmindre særlige omstændigheder taler for at pålægge straf. Det samme gælder personer, der som følge af indtagelse af alkohol eller andre rusmidler forbigående befandt sig i en tilstand af sindssygdom“.

Hertil føjes i § 17 en bestemmelse om at bøde kan idømmes uanset reglerne i § 16.

For så vidt angår sindssygdom betyder forslaget at der indføres et rent psykiatrisk kriterium, dvs. obligatorisk straffrihed (bortset fra bøder). Reglerne om dom til sindssygehospital, åndssvageforsorg m. v. overfor de i § 16 nævnte personer findes i forslagets § 68, som i det væsentlige svarer til den nugældende § 70, stk. 1, men dog rummer en mere tidssvarende formulering af de reaktionsmuligheder som står til domstolens rådighed. Om anvendelse af de samme foranstaltninger overfor visse andre personer end de i § 16 nævnte henvises til forslagets § 69 (hvor der bl. a. opstilles en særlig regel om fastsættelse af en længstetid for institutionsophold).

De nugældende regler i §§ 17 og 70 om forvaring og straf af sær-fængsel overfor karakterafvigende lovovertrædere (psykopater) ophæves. Der vil dog efter forslaget fortsat være en mulighed for at idømme en tidsubestemt forvaring, men området for denne foranstaltning er afgrænset meget snævert, jfr. forslagets § 70, der lyder således:

„En person kan dømmes til forvaring, hvis:

- 1) han findes skyldig i drab, røveri, voldtægt eller anden alvorlig sædelighedsforbrydelse, frihedsberøvelse, alvorlig voldsforbrydelse, trusler af den i § 266 nævnte art eller brandstiftelse eller i forsøg på en af de nævnte forbrydelser, og

- 2) det efter karakteren af det begåede forhold og oplysningerne om hans person, herunder navnlig om tidligere kriminalitet, må antages, at han frembyder nærliggende fare for andres liv, legeme, helbred eller frihed, og
- 3) anvendelse af forvaring i stedet for fængsel findes påkrævet for at forebygge denne fare“.

Som det fremgår af sidste led i denne bestemmelse, er forvaring en retsfølge der træder i stedet for fængsel. Under de i § 70 nævnte betingelser kan forvaring dog også anvendes overfor personer der frifindes for straf i medfør af § 16, jfr. herved forslagets § 68, sidste pkt. Forvaring er ligesom retsfølger efter § 68 tidsbestemt. Reglerne om domstolskompetence mht. foranstaltningernes varighed findes i forslagets § 72 og svarer i alt væsentligt til de nugældende.

Af forslaget om ophævelse af forskellige strafferetlige sanktioner følger en forenkling af reglerne i §§ 88—89 a om sammenstød af retsfølger.

Udenfor sammenhængen med de her omtalte forslag vedrørende retsfølgerne stilles der forslag om ændring af reglerne i § 86 om fradrag for udstået varetægtsfængsling. Hovedpunktet er at der i overensstemmelse med et forslag fra den nordiske strafferetskomité foreslås obligatorisk fuldstændigt fradrag mht. processuel frihedsberøvelse der har varet i mindst 24 timer, uden hensyn til om nogen del af denne frihedsberøvelse skyldes domfældtes „ eget forhold under sagen“.

Betænkning om afkriminalisering og nedkriminalisering.

En arbejdsgruppe bestående af vicefængselsinspektør *Ole Hansen*, fuldmægtig i justitsministeriet *Jacques Hermann* og fængselsinspektør, lic. jur. *Ole Ingstrup* har efter justitsministeriets anmodning afgivet en „Betænkning vedrørende nogle af- og nedkriminaliseringspørgsmål“ (Bet. nr. 650, 1972). Arbejdet har haft sin baggrund i det ønske om at se anvendelsen af strafferetlig frihedsberøvelse reduceret, som ofte er blevet fremsat i de senere år, og som bl. a. fandt udtryk på en kriminalpolitisk konference i juni 1971, der var arrangeret af justitsministeriet. Udvalget har skullet gennemføre sit arbejde i løbet af meget kort tid.

Betænkningens kap. 1 indeholder en del oplysninger om udviklingen i anvendelsen af de strafferetlige retsfølger. I kap. 2 omtales den øgede brug af betingede domme i sager om arbejdspladstyverier, stillingsunderslæb, socialbedragerier m. v. som har kunnet konstateres i de senere år, og arbejdsgruppen anbefaler at denne linie fortsættes. Også med hensyn til voldsforbrydelser anbefales en øget brug af betingede domme.

Arbejdsgruppen har også lagt vægt på at drøfte ændringer i lovgivningen som kan føre til en væsentlig reduktion af den samlede mængde af frihedsberøvelser („strafmassen“). Der foreslås således en ændring og øget anvendelse af den milde strafferamme for berigelsesforbrydelser i strfl. § 287, en slettelse af den forhøjede strafferamme på 3 års fængsel i gentagelsestilfælde i strfl. § 285 og af henvisningen til „forudgående vandel“ i den almindelige regel om strafudmåling i § 80 og en form for afkriminalisering af butikstyverier ved indføjelse af følgende bestemmelse i § 287: „Ved tyveri af varer, som er udbudt til salg på en sådan måde, at de er let tilgængelige for kunderne, finder påtale kun sted, såfremt almene hensyn kræver det“. Afbetalingsunderslæb foreslås afkriminaliseret, og man drøfter ret indgående mulighederne for at reducere antallet af kriminelle misbrug af checks; på dette punkt stilles dog ingen forslag om lovændringer. Med hensyn til prøveløsladelse er det arbejdsgruppens forslag at man — til dels gennem lovændring — skal søge at reducere anvendelsen af indsættelse til fuldbyrdelse af reststraf. Den strafforlængende virkning af administrativ anbringelse i strafcelle (strfl. § 46) foreslås afskaffet.

Selvom en del af forslagene i betænkningen kan diskuteres, vil der utvivlsomt være en vidtgående tilslutning til arbejdsgruppens anbefaling af en øget brug af betingede domme og en reduktion af den samlede frihedsberøvelse. Skål betænkningen ses i sit rette lys, må det da også fremhæves at der her understreges en udvikling som allerede er i gang i retspraxis. Det ses bl. a. af nogle kriminalstatistiske oplysninger som arbejdsgruppen ikke har kunnet kende, da den afsluttede sit arbejde. Gruppen oplyser at de betingede domme i perioden 1956—1969 nogenlunde konstant udgjorde 35—37 % af samtlige domfældelser af mænd til højere straf end bøde. De endnu upublicerede opgørelser for årene 1970 og 1971 viser at disse procenter steg til 38,9 i 1970 og 41,7 i 1971. Det er formentlig nytteløst at opstille formodninger om hvilket niveau disse tal kan og bør stige til; hovedsagen er at der vises opmærksomhed overfor mulighederne for en fortsat udvikling i forskellige sagstyper. Det samme gælder strafudmålingens problemer. Med hensyn til tiltalefrafald foreligger der iøvrigt også tal for 1971 og 1972 som tyder på en væsentlig stigning. En sådan udvikling vil selvsagt dæmpe en stigning i den procentvise anvendelse af betingede domme.

Arbejdsgruppens betænkning har været forelagt en række myndigheder til udtalelse, og justitsministeren har indhentet en erklæring fra straffelovrådet. Det ventes at justitsministeren snart vil tage stilling til dette materiale i form af et lovforslag.

Udvalg vedrørende kriminalforsorg i frihed.

Justitsministeriet har i oktober 1972 nedsat et udvalg som har til opgave at overveje hvilke praktiske foranstaltninger der bør iværk-

sættes med henblik på en udbygning af forsorgen for de ikke-anstalts-anbragte kriminelle (betinget dømte, tiltalefritagne, betinget benådede og prøveløsladte mv.). I udvalgets kommissorium fremhæves følgende spørgsmål:

- 1) Anvendelsen af tilsyn og dettes nærmere indhold og gennemførelse.
- 2) Indretningen af institutioner indenfor den frie kriminalforsorg.
- 3) Den frie kriminalforsorgs behandlingsarbejde overfor domfældte alkoholister og stofmisbrugere, herunder psykiatrisk behandling.
- 4) Ydelse af sædvanlige sociale bistandsydelser til den frie kriminalforsorgs klientel.

Udvalget ventes at være opmærksomt på de muligheder der på længere sigt måtte være med hensyn til et nærmere samarbejde med det almindelige sociale sikringsystem som skal opbygges i de kommende år.

Til formand for udvalget er udpeget rektor *Åge Valbak*, MF.

Knud Waaben

FINSK KRÖNIKA

Revision av strafflagens stadganden om förmögenhetsbrott.

Den senaste finska krönikan visste berätta, att regeringen tillställt riksdagen en proposition, innehållande förslag till ändring av straffstadgandena beträffande vissa förmögenhetsbrott och skattebedrägeri. Propositionen ledde till att en lag om ändring av strafflagen gavs den 30 juni 1972. Härigenom reviderades strafflagens hela 28 kapitel (stöld, grov stöld, snatteri), kapitel 29 undergick betydande förändringar (förskingring, grov förskingring, lindrig förskingring), medan vissa smärre justeringar gjordes i strafflagens 31 kapitel (grovt rån), 36 kapitel (bedrägeri och lindrigt bedrägeri) samt 38 kapitel (oredlighet och skattebedrägeri).

Lagändringen trädde i kraft den 1 september 1972 och har ända sedan dess givit upphov till diskussion och delade meningar. Diskussionen har i främsta rummet berört stadgandet om grov stöld. I den nya lagen har man övergivit den tidigare tillämpade kasuistiska lagstiftningstekniken, och gjort gränsen mellan stöld och grov stöld elastisk. Stadgandet för grov stöld innehåller sålunda först en exempelförteckning av vägledande natur, och därefter en allmän klausul, som ålägger domstolen att fatta sitt avgörande på basen av en helhetsbedömning av gärningen. I den vägledande exempelförteckningen

över omständigheter, som kan medföra att tillgreppet får karaktär av grov stöld, nämns inte stöld, som sker genom inbrott (inbrottsstöld) eller stöld, som sker ur annans kläder (fickstöld).

Det är uppenbart att det är på denna punkt lagen medfört de största praktiska förändringarna. Ända till nu har det i praktiken vanligaste fallet av grov stöld varit inbrottsstöld, som enligt tidigare gällande straffstadganden alltid medfört frihetsstraff, enligt normallitituden minst 6 månader tukthus. Enligt den nya lagen är det möjligt, om ingen av de i exempelförteckningen uppräknade kvalificeringsgrunderna, såsom stöldgodsets synnerligen höga värde, kan tillämpas, att för en inbrottsstöld enbart utdöma ett bötesstraff eller ett kort frihetsstraff. Högsta domstolen har också i ett par uppmärksammade avgöranden, där stöldobjektets värde överstigit 1000 mk, och där också annan skada åsamkats genom tillgreppet, tillämpat stadgandet för vanlig stöld.

Det har ifrågasatts om denna utveckling är riktig och berättigad, samt om den svarar mot det allmänna rättsmedvetandet. Man har också undrat om den ändrade lagstiftningen inte medför att medborgare i olika förmögenhetsställning, har olika straffrättsligt skydd av sin förmögenhet, då stöldobjektets värde upptagits som ett skiljekriterium vid bedömningen av ett tillgrepps karaktär av stöld eller grov stöld. Det förefaller m. a. o. fortfarande vara svårt att ändra strafflagen i liberalare riktning, utan att väcka till livs gamla reaktionära meningar om straffets funktion.

Komplettering av strafflagen med vissa straffstadganden angående kränkande av privatlivets helgd.

Genom en lag, som trädde i kraft den 1 september 1972, kompletterades strafflagens stadganden om fridsbrott. Enligt lagen kan den, som olovligen med teknisk apparat avlyssnar eller upptar vad som sker inom området för annans hemvist, dömas för olovlig avlyssning, medan den, som olovligen med teknisk apparat iakttar eller avbildar person, som befinner sig på enskild plats, kan dömas för olovlig observation. Straffet är i vardera fallet böter eller högst ett år fängelse. Även förberedelse till olovlig avlyssning eller observation har kriminaliserats. Straffhotet är i detta fall dock lindrigare, böter eller fängelse i högst 6 månader.

Revision av strafflagen för krigsmakten och lagstiftningen rörande krigsdomstolar och rättegången vid dessa.

Bland de första större lagar, som stiftades i den självständiga republiken Finland, fanns strafflagen för krigsmakten, som gavs den 30.5.1919. Trots diverse ändringar i den ursprungliga lagen, har det redan länge stått klart att en helhetsreform av strafflagstiftningen beträffande personer, som hör till krigsmakten, är oundgänglig. Är

1968 avlät också regeringen en proposition till riksdagen, som syftade till en totalrevision av den militära lagstiftningen, utgående från, att det sedan gammalt omfattade systemet med en separat militärstrafflag skulle bibehållas. Sedan det visat sig att bibehållandet av en separat strafflag för personer, som hör till krigsmakten, dock mötte starkt motstånd i riksdagen, återtog regeringen propositionen, och tillsatte i oktober 1970 en kommitté, med uppgift att utarbeta sådan lagstiftning, som såsom sin funktion hade att infoga de militära straffstadgandena i den allmänna strafflagen och överflytta behandlingen av de mål som i detta nu behandlas vid krigsrätterna, till de allmänna domstolarna. Kommittén, som arbetat under benämningen kommittén för reformering av lagstiftningen rörande militära brott och militär rättegång, har numera slutfört sitt arbete och avlämnat sitt betänkande.

I betänkandet föreslås att strafflagen dels kompletteras med ett nytt 45 kapitel, i vilket de centrala militära brottsstadgandena intas, och dels med vissa smärre ändringar i strafflagens allmänna del. Till reformen ansluter sig ytterligare den militära disciplinsförordning, som gavs den 31 maj 1972 och den militära disciplinslag, som för tillfället utarbetas av en särskild kommitté, och vilka tillsammans kommer att innehålla de disciplinära sanktioner, som kan drabba personer, som hör till krigsmakten samt det disciplinsförfarande, som härvid skall iakttas. Avsikten är därtill att de nuvarande krigsrätterna skall upphöra med sin verksamhet och att deras funktioner överflyttas på de allmänna domstolarna.

Rättsväsendekommissionens och kriminalvårdskommitténs betänkande

Det utgör onekligen en nackdel att en så liten del av den juridiska facklitteraturen och de offentliga utredningarna och betänkandena i Finland, görs tillgängliga för ett större nordiskt forum i svensk språkdräkt. I detta avseende kan det vara skäl att notera två glädjande undantag. Rättsväsendekommissionen, som justitieministeriet tillsatte i juli 1971 och, som sin uppgift närmast hade att verkställa en utredning av domstolarnas ställning i samhället och kartlägga förändringar i denna ställning, vilka ägt rum genom den allmänna samhällsutvecklingen, samt ytterligare klarlägga målsättningarna för en reform av domstolsväsendet, avlämnade sitt betänkande i december 1971. Kommissionens betänkande har nu i duplicerad form utgivits på svenska (kommittébetänkande 1971: B 112). Också kriminalvårdskommitténs betänkande kommer inom en snar framtid att finnas tillgängligt på svenska. Kriminalvårdskommittén, som tillsattes i november 1970, avlämnade i februari 1972 ett betänkande, i vilket den bl. a. föreslog att de tvångsåtgärder, som nyttjas inom kriminalvården i frihet, klart separeras från serviceåtgärder, som samhället samtidigt erbjuder de personer som undergår kriminalvård av detta slag. Kommittén har i betänkandet övervägt olika möjligheter att utforma ett påföljdssystem

i frihet, och föreslår införande av ny brottspåföljd, straffbevakningen, som antingen kunde nyttjas, som en självständig påföljd, eller som en tilläggsuppföljd vid sidan om villkorlig straffdom.

Ny rättspolitisk tidskrift

Finlands demokratiska jurister och Rätts- och samhällsvetenskapliga föreningen i Finland har fattat beslut om att tillsammans börja utge en rättspolitisk tidning. Tidningen, som erhållit namnet 'Oikeus' (vilket betyder 'Rätten'), har numera utkommit med sitt första nummer. Avsikten med tidningen är, enligt den programförklaring tidningens huvudredaktör, professor Aulis Arnio, ger i detta nummer, att utgöra ett forum, där sådan mer vidlyftig målsättningsanalys och sådan presentation av empirisk forskning, som på grund av sin fackkaraktär ej kunnat publiceras i dagspressen och, som på grund av sitt kritiska och fördomsfria grepp refuserats av de traditionella facktidskrifterna, kan ingå.

Per Ole Träskman.

NORSK KRONIKK

Tillitsmannsordning i fengselsanstaltene

I september 1970 nedsatte Fengselsstyret i Justisdepartementet et utvalg som skulle „utrede spørsmålet om å aktivisere de innsatte i fengselsvesenets anstalter, herunder spørsmålet om å gi de innsatte bedre mulighet til å fremme synspunkter og dermed få gjøre deres innflytelse gjeldende på ulike sider ved deres tilværelse i anstalten“. Utvalget skulle også vurdere i hvilke former de innsattes medvirkning best kunne skje, og i den anledning overveie om det burde opprettes særskilte organer med representanter for tjenestemennene og de innsatte. Komiteens 6 medlemmer var alle ansatt i fengselsvesenet.

Høsten 1971 forelå innstillingen. Det ble foreslått opprettet „fritidsutvalg“ og „samrådsorganer“ ved de enkelte anstalter. Fritidsutvalgene skulle velges av og blant de innsatte og skulle „søke å utnytte anstaltens muligheter for fritidssystemer på best mulig måte og å skape interesse blant de innsatte for undervisning og andre fritidssystemer“. Samrådsorganene skulle bestå av representanter for anstaltledelsen, tjenestemennene og de innsatte. Rådenes sammensetning, valg og virksomhet skulle bestemmes etter drøftelser mellom partene. Samrådsorganene skulle „ta opp til drøftelse velferdsspørsmål av enhver art og forhold som har sammenheng med arbeidsdriften“. Men samrådsorganene skulle ikke kunne ta opp spørsmål som vedkom den enkelte tjenestemann eller innsatte.

På bakgrunn av innstillingen sendte Fengselsstyret i mars 1972 ut et rundskriv med regler for samarbeid mellom innsatte og anstalten.

Det ble overlatt til direktøren i hver anstalt nærmere å bestemme samarbeidsformen, alt etter de særlige forhold i den enkelte anstalt. Avdelingsmøter eller almannamøter og råd med representanter utpekt av og blant de innsatte, ble nevnt som alternativer.

Samarbeidsordningen er begrenset til spørsmål hvor anstaltens direktør har avgjørelsesmyndighet. Spørsmål som angår den enkelte innsatte eller en bestemt tjenestemann kan ikke tas opp. Heller ikke spørsmål som gjelder anstaltens „orden og sikkerhet“ kan behandles.

Fra flere hold, blant annet fra fanger og fra KROM (Norsk forening for kriminalreform) har det vært rettet sterk kritikk mot den foreslåtte samarbeidsordning. Det er blitt hevdet at den begrensning i hvilke spørsmål som kan tas opp, medfører at de aller fleste sentrale og viktige problemområder kan utelukkes, dersom anstaltens ledelse finner det ønskelig. Fra KROMs side har det også blitt meget sterkt betont at den foreslåtte ordning er forkastelig fordi den ikke gir de innsatte mulighet for kontakt med pressgrupper utenfor anstalten. Det vises i denne sammenheng til Fængselsstyrets rundskriv hvor det heter at „referater fra møter i samarbeidsorganer og fritidsutvalg er unntatt fra dokumentoffentlighet. Innsatte som deltar i slike organer, er undergitt de samme regler som de øvrige innsatte med hensyn til kommunikasjon med utenforstående, jfr. Reglement for fængselsvesenet §§ 63 og 65“.

Fra fangehold er det gitt uttrykk for at fangerepresentantene vil kunne bli manipulert av anstaltledelsen og derfor bli et „redskap i ledelsens hender“. Som nærmere redegjort for nedenfor, ble samarbeidsordningen forkastet av flertallet av fangene ved Ullersmo landsfengsel. For øvrig kan det ikke sees foreløpig å foreligge offisielle opplysninger fra fængselsmyndighetene om hvordan samarbeidsordningen fungerer.

Fangenes faglige forbund (FFF)

I april 1972 tok en del fanger ved Ullersmo landsfengsel initiativet til stiftelsen av Fangenes Faglige Forbund (FFF). FFF skal virke til å bedre fangenes forhold i fengslene, og organisasjonen har følgende formålsparagraf:

„1. Organisasjonen har som formål å ivareta medlemmenes interesser i faglige spørsmål, lønns-, trivsels- og arbeidsforhold, ennvidere fungere som forhandler og rådgiver. Organisasjonen skal fremsette krav overfor myndighetene om reformer i fangebehandlingen på medlemmenes vegne.

2. Fremme krav om: a) avskaffelse av det nåværende arbeidssystem. I stedet innføre lønn for det arbeid fangene utfører, b) full disposisjonsrett over lønnen, c) å bli anerkjent på like linje med de øvrige arbeidsorganisasjonene og å opparbeide de samme rettigheter og plikter.

3. Å gjøre seg til talsmann for alle personer som befinner seg i norske fengsler (anstalter).“

I mai 1972 tok anstaltledelsen ved Ullersmo landsfengsel initiativet til dannelse av samarbeidsorganer som beskrevet ovenfor. Fra FFF's side er det gitt uttrykk for at dette ble sett på som en provokasjon og at den gamle leksen var i ferd med å gjenta seg. Et fangeutvalg bestående av 5 mann ville etter alle solemerker fra første stund bli gjenstand for manipulasjon — et redskap i ledelsens hender, ble det hevdet.

I juli 1972 ble offentligheten for første gang informert om FFF ved en pressemelding som forbundet sendte ut. Her ble det forklart at forbundet var en ren fagorganisasjon og at de ønsket å gi uttrykk for sine meninger, en mulighet de hittil hadde vært frarøvet. Det ble nevnt at fangene i dag utfører arbeid for symbolsk betaling i et tempo som ikke står tilbake for vanlige fabrikkarbeideres. Når fangene ikke har anledning til å påvirke betalingen og bare i meget liten grad arbeidets art, er dette uholdbare tilstander, ble det hevdet. Det ble fremsatt langsiktige krav blant annet om full lønn og medlemskap i Landsorganisasjonen samt en del kortsiktige krav. Blant de kortsiktige krav var avskaffelsen av gjeldende besøkskontroll — hvilket innebærer avkledning, undertøyskift og grundig kroppsvisitering — og i stedet en overgang til stikkprøve-kontroll. Videre tre ukers ferie med lønn (ferie må forstås som arbeidsfri i anstalten), minimumsfortjeneste på kr 20.- pr. dag og fri utbetaling av arbeidspenger.

Dannelsen av FFF ble livlig kommentert i pressen, som med få unntak var meget negativ og til dels harselerende overfor tiltaket. Justisministeren stilte i et presseintervju spørsmål om hvilket „fag“ fangenes faglige organ representerte, og fant at den for så vidt alvorlige saken ikke var uten komiske sider. Denne uttalelse ble flittig sitert i landets aviser. Justisministerens egen partiavis, Arbeiderbladet, skrev imidlertid på lederplass at fangenes „egen antydning om å søke tilknytning til Landsorganisasjonen åpner for noe vi tror er verd overveieelse“.

I et brev til direktøren ved Ullersmo landsfengsel ble det fra FFF's side fremsatt en del krav, og det ble annonsert en aksjon fra forbundets side dersom kravene ikke ble innvilget eller det var påbegynt forhandlinger om dem innen 22. juli. Den 21. juli sendte direktøren et svarbrev hvor det ble henvist til de retningslinjer som av Fengselsstyret var trukket opp for samarbeidet mellom anstalten og de innsatte (nærmere redegjort for ovenfor). Direktøren skrev videre at „fengslets ledelse har ikke adgang til å gå ut over de bestemmelser Fengselsstyret har fastsatt. Fangenes Faglige Forbund er ikke et samarbeidsorgan av den karakter som omfattes av de fastsatte retningslinjer. Fengslets ledelse kan ikke ta kontakt med grupper av innsatte som vil gjennomføre endringer i de gjeldende forhold ved å legge

press på fengselsledelsen med trusel om „aksjoner“ hvis kravene ikke oppfylles. Tre av de fire krav som ble fremsatt, ligger for øvrig utenfor det område hvor fengslets ledelse har noen myndighet. Det første av kravene berører sikkerhetsmessige forhold.“

Under henvisning til anstaltledelsens negative holdning til FFF's fremsatte krav om forhandlinger, ble det den 24. juli 1972 gjennomført en endags arbeidsnedleggelse. 44 av 92 fanger deltok i aksjonen. Som mottrekk fra fengslets side ble de som medvirket til arbeidsnedleggelsen isolert i anstalten og ble først etter en tid sluppet tilbake til arbeide i mindre puljer.

Også ved en del andre fengselsinstitusjoner ble det dannet avdelinger av FFF og gjennomført aksjoner, delvis til støtte for aksjonen på Ullersmo landsfengsel, delvis til fremme av tilsvarende krav i andre anstalter.

Myndighetene har hele tiden avvist FFF og henvist til at fangene må benytte seg av de samarbeidsorganer som Fengselsstyret har lagt opp til. FFF har imidlertid ikke kunnet akseptere disse samarbeidsorganer bl. a. på grunn av deres snevre saklige kompetanseområde. De fire kortsiktige kravene som FFF ønsket forhandlinger om, lønnskrevet, feriekravet, disposisjonskravet og besøkskontrollen, falt alle sammen utenfor kompetanseområdet slik det er bestemt av Fengselsstyret. KROM (Norsk forening for kriminalreform) har hele tiden støttet FFF og dets aksjoner, men har for øvrig ikke direkte medvirket til forbundets dannelse eller virksomhet.

10 års maksimumsstraff for narkotikaforbrytelser

Inntil 1968 var alle narkotikalovbrudd straffbare med fengsel inntil 2 år ifølge legemiddeloven. I 1968 ble det bestemt at rent bruk skulle være forseelse med maksimal strafferamme på 3 måneder. Samtidig ble det i straffelovens § 162 gitt en bestemmelse for den særlig profitbetonte befatning med narkotika. Maksimumsstraffen ble satt til 6 år.

I april 1972 ble det besluttet å heve strafferammen til 10 år. Til da hadde i alt 14 personer blitt domfelt etter den strengere bestemmelsen i straffelovens § 162. Kun tre personer hadde fått straff over 3 år, og bare en straff over 4 år. Det ble vist til tre begrunnelser for hevingen, nemlig at dommene muligens kunne vært høyere med høyere strafferamme, at man kan frykte en forverring på narkotikafronten og at maksimumsstraffen for narkotikaforbrytelser bør være på høyde med straffen for f. eks. ran.

I 1971 vedtok Nordisk råd en rekommandasjon om harmonisering av straffelovgivningen på dette område. På dette tidspunkt var det ganske stor likhet med hensyn til maksimumsstraffene i de nordiske landene. Danmark, Norge og Sverige hadde et maksimum på 6 år, mens Finland hadde 4 år. Den finske regjering foreslo i desember 1971 å heve straffen til 6 år, men Riksdagen satte straffen til 10 år. Nå har

altså Norge fulgt etter og hevet strafferammen tilsvarende, og dagens situasjon er følgelig preget av større ulikhet enn noen gang tidligere.

Stortingets justiskomiteé påpekte i tillegg at det måtte være rett å opprettholde straffbarhet også for den rene bruk av narkotika, for på denne måten å gjøre stoffene vanskelig tilgjengelig og sosialt uakseptable. Men komiteén gikk også inn for at det måtte bli lagt større vekt på å vurdere narkotikaproblemene og ungdomskriminaliteten i en bred samfunnsmessig sammenheng slik at det kunne tas initiativ til dyptgripende forebyggende tiltak.

Homoseksualitet, konkubinatt og omgang med dyr

I april 1972 opphevet Stortinget straffebestemmelsene for homoseksualitet, konkubinatt og omgang med dyr. I den senere tid har disse bestemmelser vært svært lite benyttet. I 1954 avsto Stortinget et forslag om opphevelse selv om man var innforstått med at bestemmelsene ikke skulle anvendes i praksis. Man ønsket at disse lovregler skulle ha en symbolfunksjon ved å uttrykke en etisk avvisning av slike forhold selv om man ikke ønsket gjerningsmennene straffet. Det ble i 1954 også uttrykt frykt for at en oppheving av konkubinattbestemmelsen kunne bli misforstått og sett på som en moralsk akseptering av samliv utenom ekteskapet.

Senere er det fra en rekke hold rettet kritikk mot at slike bestemmelser finnes i straffeloven selv om de ikke praktiseres. Professor Johs. Andenæs skriver i et brev til Justisdepartementet: „Samfunnet aksepterer ikke alt som det ikke er satt straff for. Derfor kan man godt hevde det tradisjonelt kristelige syn på ekteskapet og kjønns-moralen uten å trekke den slutning at man skal true med straff den som tenker og handler annerledes“. Fra bispekollegiet ble det uttalt: „Vi mener det ikke uten videre er lovgivers ansvar å trekke opp grenser for etisk rett og galt og å tvinge borgerne til ikke å overtre etiske normer. En slik oppgave har til alle tider vært umulig, og er det, i dag mer enn noen gang“.

En fraksjon av Stortingets justiskomiteé, som gikk inn for oppheving, fant likevel grunn til å understreke at det norske samfunn bygger på ekteskapet som den riktige samlivsform, og at det må være en høyt prioritert samfunnsoppgave å støtte og underbygge ekteskapet så vel praktisk som etisk. En annen fraksjon, som også gikk inn for oppheving, tok som utgangspunkt det faktiske forhold at ekteskapet er den langt vanligste samlivsform i Norge, men fant å måtte understreke det særlige ansvar foreldre har, uansett samlivsform, til å gi barna en trygg, harmonisk og personlighetsutviklende oppdragelse.

I forbindelse med opphevelse av straffen for homoseksualitet, ble det reist spørsmål om man likevel burde ha et særlig vern om unge personer. Dette vernet ville komme i tillegg til de alminnelige straffebestemmelser om forbud mot omgang med mindreårige (som utgangs-

punkt personer under 16 år). Man var inne på å sette en 18 års grense, et standpunkt som blant annet ble forfeftet av den psykiatriske sakyndige, professor i psykiatri, Ørnulv Ødegård. Han skriver i sin uttalelse at „risikoen ved homoseksuell påvirkning når det gjelder gutter i alderen 16 — 18 — 21 kan ikke sies å være verken godtgjort eller motbevist. Det resonnement må derfor fremdeles ha gyldighet at sannsynligheten for skadelig påvirkning er så vidt stor at man ikke har lov til å overse den. At spiren til den senere homoseksualitet meget ofte kan påvises alt i barndomsalderen, synes å være sikkert nok. Men faste homoseksuelle mønstre antas ikke å festne seg før i ungdomsårene, og en aldersgrense for den ubetingede rettsbeskyttelse på 16 år, må derfor fortone seg som avgjort for lav, mens 18 år ikke på noen måte er for høyt“.

Justisdepartementet, med støtte av Helsedirektøren, gikk imot særlig aldersgrense og viste blant annet til konklusjonene i innstillingene fra den hollandske „Speijer-komitéen“ og den engelske „Wolfenden-komitéen“. Justiskomitéen sluttet seg til dette og viste også til at det ved en eventuell særregel for ungdom over 16 år var grunn til å frykte for økning i tilfelle av pengeutpresning og annen kriminell adferd overfor homofile som gjerne er eldre mennesker. En uttalelse fra de homofiles organisasjon i Norge pekte på nettopp dette moment.

Et flertall i justiskomitéen gikk inn for at opphevelsen av straffebestemmelsen burde følges opp av konstruktive tiltak, blant annet sosial og psykiatriske rådgivning, endret lovgivning og andre sosiale tiltak. Det ble bedt nedsatt et utvalg bestående bl. a. av representanter for de homofile.

Opphevelse av minimumsstraffer for vinningsforbrytelser.

I 1951 ble innført minimumsstraffer ved gjentatt forøvelse av grovere formuesforbrytelser. I 1967 ble disse bestemmelser modifisert, og i april 1972 besluttet Stortinget helt å oppheve dem igjen.

Den som hadde tre eller flere tidligere dommer for grovt tyveri eller grovt bedrageri, og på ny foretok slike forbrytelser, skulle før lovendringen ha en minimumsstraff på to år. Også ved ran og heleri gjaldt noenlunde tilsvarende bestemmelser.

Justisdepartementet sier i sitt forslag til opphevelsen av minimumsstraffene at „utviklingen de siste tiår har gått i retning av å utvide dommers frihet ved straffutmålingen. Til grunn for dette ligger en erkjennelse av at en oppstilling av regler om minstestraft lett vil kunne virke som en tvangstrøye og føre til urimelige og støtende resultater i de enkelte tilfelle. Det har vært uttalt en viss frykt for at fullstendig frihet for dommeren kunne føre til at denne tar for lemfeldig på forbrytere i mange tilfelle, og at det var også delvis slike argumenter som lå bak lovendringen i 1951. Med så vidt sterke innvendinger som det kan reises mot en ordning med minstestramer ved gjentatt grovere

formuesforbrytelser, antar departementet at de beste grunner taler for å oppheve disse bestemmelsene“.

Omgjøring av naskeri fra forbrytelse til forseelse.

Av blant annet prosessuelle grunner har Stortinget besluttet å omgjøre naskeri fra forbrytelse til forseelse. Derved kan disse saker behandles på en enklere måte, politiet kan for eksempel avgjøre saken ved forelegg.

Strafferammen er den samme som tidligere. I tillegg har man innført en adgang til å idømme bot for tyveri, når det foreligger særdeles formildende omstendigheter.

Foreldelse

I 1964 ble etter dansk initiativ bestemmelsene om strafferettslig foreldelse tatt opp til felles nordisk utredning i den nordiske strafferettskomité. I forbindelse med dette arbeidet ble det fra dansk, finsk og norsk side utarbeidet utkast til endring av reglene. Slike endringer av de norske reglene ble vedtatt av Stortinget i april 1972. De nye reglene innebærer delvis betydelige endringer av foreldelsesfristens lengde. De fleste foreldelsesfristene er med dette blitt vesentlig kortere enn tidligere.

På dømmelse av erstatningskrav i forbindelse med straffesaken.

I en del tilfelle har den norske stat dekket utgifter ved skader påført fremmede ambassader, særlig den amerikanske, i forbindelse med demonstrasjoner o.l. Siden den norske stat ikke har vært direkte fornærmet i straffesaken, har slike regresskrav fra statens side ikke kunnet bli på dømt i en eventuell straffesak mot skadevolderne. Ved en lovendring i april 1972 har staten fått stilling som fornærmet i disse tilfelle.

Begjæring om påtale når et selskab eller annen juridisk person er fornærmet, måtte tidligere fremsettes av styret eller tilsvarende kompetent organ. Ved straffelovsendringen i april 1972 er det åpnet adgang til en viss delegering av myndigheten til å begjære påtale.

Endringer i fengselsloven.

Ved lovendringen i april 1972 ble fengselslovens § 12 endret slik at den nå lyder: „Hvis det finnes hensiktsmessig på grunn av vedkommendes helbred, sinnstilstand, arbeidsevne, tilpasningsevne eller av andre særlige grunner, kan en person som utholder fengselsstraff, overføres til sikringsanstalt, pleieanstalt, kursted eller annen behandling sinstitusjon for den gjenstående del av straffetiden“. Det vesentlige ved endringen er at fangen nå også kan overføres til „annen

behandlingsinstitusjon“. Justisdepartementet sier at „denne tilføyelse har sammenheng med at det i løpet av det siste tiår er opprettet en rekke nye behandlingsinstitusjoner som etter en vurdering i det enkelte tilfelle bør kunne brukes som alternative anbringelsessteder for fengselsdømte. Tilføyelsen vil gi hjemmel for overføring til spesialinstitusjon av forskjellig karakter, „behandlingsheimer“, vernehjem, arbeidshjem og liknende, men også for overføring til helseinstitusjoner (psykiatriske sykehus og sykehus av annen art)“.

Med hensyn til eventuelle andre endringer i fengselsloven sier Justisdepartementet „at spørsmål om en omfattende reform av loven vil få økt aktualitet når det i Sverige blir lagt fram innstilling fra Komiteén för anstaltbehandling inom kriminalvården. Innstillingen ventes å lede til fellesnordiske drøftelser med sikte på å skape mest mulig ensartede regler om de innsattes rettigheter, plikter og begunstigelser, og om den praktiske utformning av påvirkningsarbeidet under anstaltopphold innen fengselsvesenet“.

Gunnar Lind.

SVENSK KRÖNIKA

Militär strafflagstiftning

Väsentliga ändringar i den militära strafflagstiftningen har genomförts under hösten 1972. Sälunda har bestämmelserna om dödsstraff under krig upphävts. Ändringarna innebär vidare att arreststraffet avskaffas samtidigt som ett nytt disciplinstraff, som kallas fritidsstraff, införs. Fritidsstraff meddelas i form av förbud för den som är förlagd inom kasernområde eller liknande område att under en tid av 8—15 dagar på fritid vistas utom sådant område eller del därav. Vidare höjs maximitiden för uttagande av disciplinbot, som är ett löneavdrag, från 20 till 40 dagar. Genom den ändrade lagstiftningen ges också vidgade möjligheter att använda tillrättavisning i stället för disciplinstraff. Den nya lagstiftningen träder i kraft den 1 juli 1973.

Internationell straffverkställighet och svensk jurisdiktionsrätt

Under senare delen av vårsessionen 1972 har riksdagen godkänt den europeiska konventionen om brottmålsdoms internationella rättsverkningar med vissa förbehåll. Samtidigt antogs den särskilda lag, genom vilken konventionen införlivas med svensk rätt, nämligen lagen om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom (SFS 1972:260). I propositionen med förslag till godkännande av konventionen och till den nya lagen föreslogs också vissa ändringar i brottsbalkens regler om den svenska jurisdiktionsrätten i fråga om brott begångna utomlands. På grund av tidsnöd beslöt riksdagen att skjuta upp behandlingen av denna del av förslaget till höstrikdagen.

Förslaget om ändrade jurisdiktionsregler har nu antagits. Ändringen, som avser 2 kap. brottsbalken, innebär framför allt den principiella nyheten att i svensk straffrätt införs en allmän regel om krav på dubbel straffbarhet, dvs. att en gärning skall vara straffbar även på gärningsorten för att omfattas av svensk domsrätt. De ändrade bestämmelserna i 2 kap. brottsbalken träder i kraft den 1 juli 1973.

Dobbleri

Illegalt äventyrligt spel om pengar, dobbleri, förefaller har ökat i Sverige på senare tid. Verksamheten bedrivs i organiserade former och i en omfattning som hittills har varit okänd i Sverige. Det finns också uppgifter som tyder på att spelhåleverksamheten ofta är kombinerad med narkotikahandling och olaglig alkoholförsäljning. Denna utveckling har väckt oro. Regeringen gav därför i december 1971 riksåklagaren och rikspolisstyrelsen i uppdrag att gemensamt utreda spelverksamhetens omfattning och den brottslighet som kan förekomma i samband med sådan verksamhet. Utredningen ledde till att riksåklagaren och rikspolisstyrelsen föreslog att straffet för dobbleri skulle skärpas. Så skedde också. Riksdagen har under våren 1972 antagit förslag om att de grövsta formerna av dobbleri betecknas som grovt dobbleri och bestraffas med fängelse i högst två år samt att försök och förberedelse till sådant brott straffbeläggs. De nya bestämmelserna finns i 16 kap. 14 a och 17 §§ brottsbalken och har trätt i kraft den 1 juli 1972.

Narkotika

Under våren 1972 har man funnit anledning att skärpa straffen för de grövsta narkotikabrotten samtidigt som strängare regler har införts för behandling av lagöverträdare som dömts till långvariga frihetsstraff. Dessa åtgärder presenteras i en särskild narkotikaproposition som också innehåller vissa förslag angående vården av narkotikamissbrukare.

Straffskärpningen innebär att maximistraffet för grovt narkotikabrott och grov varusmuggling som avsett narkotika höjs från fängelse i sex år till fängelse i tio år fr.o.m. den 1 juli 1972. Det betonas i propositionen att någon allmän straffskärpning inte är åsyftad. Inom kriminalvården införs en ny ordning för beslut i vissa behandlingsfrågor när det gäller lagöverträdare som har dömts till fängelse i två år eller däröver eller till internering under en minsta tid av 2 år eller mera. Det blir i fortsättningen kriminalvårdsstyrelsen i stället för råjongcheferna som får besluta om permissioner och placering på öppen anstalt för sådana intagna. Avsikten är att åstadkomma en enhetlig tillämpning och en större restriktivitet än hittills vid beviljande av förmåner för sådana intagna som varit inblandade i organiserad brottslighet av särskilt samhällsfarligt slag. För samma kategori

intagna rekommenderas i propositionen också en mera restriktiv tillämpning av reglerna om villkorlig frigivning. Det betonas särskilt att villkorlig frigivning efter halva strafftiden bör tillämpas med största möjliga återhållsamhet i fråga om lagöverträdare som undergår långvariga frihetsstraff för grova brott som utgör led i en yrkesmässigt eller på annat sätt i organiserade former bedriven kriminell verksamhet. De nya reglerna om permissioner och anstaltsplacering och uttalandena om en restriktivare tillämpning av reglerna om villkorlig frigivning avser både narkotikabrottslingar och andra lagöverträdare.

Samtidigt med de repressiva åtgärderna som avses drabba narkotikahandlingens profitörer har också beslutats om anslag till socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, universitetskanslerämbetet och militärpsykologiska institutet för samordnade undersökningar av narkotikamissbrukets utbredning inom olika befolkningsgrupper. Socialstyrelsen har också fått medel för bl. a. aktivering av det lokala samarbetet mellan barnavårdsnämnd, skola och polis och för försök med nya vård- och behandlingsformer för narkotikamissbrukare. Det sammanlagda beloppet av denna resursförstärkning på den sociala sidan uppgår till c:a 1 milj. kr.

Kriminalvårdsreform

Kriminalvårdsberedningen (se NTFK 1972 s. 102), som hösten 1971 fick i uppdrag att samordna, planera och prioritera reformverksamheten inom kriminalvården, har arbetat snabbt och har i augusti 1972 redovisat resultat av sitt arbete i ett betänkande med titeln „Kriminalvård“ (SOU 1972:64). Statssekreteraren Ove Rainer har varit beredningens ordförande. I beredningen har vidare ingått parlamentariker, nämligen representanter för regeringspartiet, socialdemokraterna, och för de borgerliga oppositionspartierna. Dessutom har kriminalvårdsstyrelsens chef, generaldirektören Bo Martinsson, varit ledamot av beredningen liksom en representant för finansdepartementet. Beredningen har också biträttas av experter.

Beredningen har haft i uppdrag att med utgångspunkt från tidigare förslag till reformer inom kriminalvården ange de riktlinjer efter vilka reformarbetet bör bedrivas. Beredningen har varit oförhindrad att föreslå andra åtgärder för att skapa en effektivare kriminalvård. En viktig begränsning har dock gällt för beredningens arbete, nämligen att eventuella reformer måste ske inom ramen för existerande påföljdssystem.

Beredningen överväger inledningsvis fördelar och nackdelar med anstaltsvård resp. frivård och framhåller att frihetsberövandet som sådant i regel inte förbättrar den enskildes möjligheter till ett liv i frihet. Beträffande frivården uttalar beredningen att man visserligen inte vet i vad mån intensivare vårdinsatser påverkar resultatet av

frivårdsarbetet men att det är en utbredd uppfattning att bättre resultat nås från individualpreventiv synpunkt genom kriminalvård i frihet än genom anstaltsvård. Dessutom är frivård en både humanare och billigare vårdform än anstaltsvård. Beredningen vill därför i första hand förstärka frivårdens resurser men anser inte att detta kan ske utan samordning med insatserna inom anstaltsvården.

I sina överväganden om kriminalvårdens mål och medel uttalar beredningen att man måste göra klart vilket ansvar som åvilar kriminalvården och vad som ankommer på andra vårdområden. Beredningen slår fast att de straffade har samma rätt till samtliga samhällets stödåtgärder och vårdinsatser som andra människor i samhället. Kriminalvårdens uppgift är att verkställa de av domstolarna beslutade påföljderna under hänsynstagande dels till att den dömdes anpassning i samhället underlättas, dels till att samhället så långt som möjligt skall skyddas mot brott. När det gäller att återanpassa den dömden blir det enligt beredningen i stor utsträckning fråga om åtgärder för vilka andra myndigheter har det primära ansvaret, t. ex. bostads- och arbetsanskaffning samt fysisk och psykisk hälsovård. Kriminalvårdens personal skall i första hand klarlägga klienternas behov av stöd och vård samt förmedla kontakten med ansvariga organ. Endast när det är nödvändigt för att lösa kriminalvårdens andra uppgift, nämligen att skydda samhället mot brott, måste kriminalvården ta det primära ansvaret för åtgärder av nu angivet slag.

Beredningen har undersökt hur kriminalvårdens klientel är sammansatt och därvid funnit att klientelet kan indelas i huvudsak i tre grupper. Till den första gruppen för man det s. k. normalklientelet inom anstalterna och frivården. För denna grupp är enligt beredningen problemen ofta likartade oavsett om den dömden är intagen på anstalt eller föremål för kriminalvård i frihet. Samhällets skyddsbehov är mindre framträdande. Kriminalvårdens åtgärder kan därför främst inriktas på åtgärder som syftar till att återanpassa den dömden till samhällslivet. I den andra gruppen placerar beredningen dem som på grund av sin kriminella belastning och sin personliga läggning är svårbehandlade samt ofta både farliga för sin omgivning och rymningsbenägna. Till den tredje gruppen hänför man dem som av allmänpreventiva skäl har dömts till korta frihetsstraff.

I fråga om normalklientelet finner beredningen att detta klientel bör få tillbringa verkställighetstiden i närheten av hemmet så att bättre förutsättningar skapas för arbets- och bostadsanskaffning. Beredningen menar att man erfarenhetsmässigt kan räkna med att flertalet frigivna återvänder till sin ursprungliga miljö och finner det orealistiskt att försöka hindra detta. I stället bör man ta fasta på de positiva inslagen i denna miljö och hjälpa de frigivna att motstå eventuellt negativt inflytande. För de svårbehandlade anser beredningen att det bör finnas anstalter som tillgodoser samhällets skyddsbehov och samtidigt har resurser för den särskilda behandling i övrigt som

det mera gravt belastade klientelet kräver. Den tredje kategorien, korttidsklientelet av typ rattfyllerister, bör enligt beredningen tas in på särskilda öppna anstalter.

Beredningen anser att det nuvarande systemet med särskilda anstalter för dem som har dömts till ungdomsfängelse, skyddstillsyn med anstaltsbehandling, fängelse resp. internering kan överges. Enligt beredningens uppfattning är de farhågor man tidigare hyst för skadlig påverkan på det mindre avancerade klientelet från mera belastade klienters sida betydligt överdrivna.

Mot bakgrunden av dessa överväganden om olika behandlingsformer för olika kategorier fångar föreslår beredningen att man skall inrätta lokalanstalter för normalklientelet och riksanstalter för övriga intagna.

Den grupp klienter som enligt beredningen skulle placeras direkt på lokalanstalt beräknas uppta omkring 1 200 årsplatser. Till denna grupp räknar beredningen dem som dömts till fängelse i 3—12 månader, skyddstillsynsdömda, som under prövotiden ådömts särskilt fängelsestraff eller behandling i tillsynsanstalt samt enstaka nydömda ungdomsfängelsefångar. Beredningen anser att på lokalanstalterna bör, under slutskedet av verkställighetstiden, också kunna placeras klienter med längre anstaltstider som på grund av säkerhetsskäl har tillbringat första delen av verkställigheten på sluten anstalt. Platsbehovet för denna grupp beräknas till cirka 600 årsplatser.

På lokalanstalterna bör frivårdspersonalen från början medverka vid differentiering och behandling på anstalten och vid anskaffande av frigångsarbete. Anstalten bör vara lokaliserad så att de intagna har möjlighet att under vistelsen på anstalten påbörja en frigångsansättning som de kan behålla efter frigivningen. En sådan integration mellan anstaltsvård och frivård för normalklientelet är en av huvudpunkterna i beredningens reformförslag.

Den del av anstaltsklientelet som av olika skäl inte passar för lokalanstalter bör enligt beredningen hänvisas till anstalter med större upptagningsområde — riksanstalter. Riksanstaltsklientelet fördelar beredningen som tidigare nämnts på två grupper. Den ena av dessa, korttidsklientelet, beräknas kräva cirka 1 000 årsplatser. Med hänsyn till de korta verkställighetstiderna, 1—3 månader, anses deras behov av att tillbringa anstaltstiden i omedelbar närhet av hemorten inte vara så stort som andra intagnas. Den andra gruppen, de svårbehandlade, beräknas kräva cirka 2 500 årsplatser och bör med hänsyn till klienternas behov av specialiserade och personalkrävande behandlingsinsatser tillbringa större delen av verkställighetstiden på riksanstalter med särskilda behandlingsresurser.

När det gäller det fortsatta anstaltsbyggandet anser beredningen att behovet av riksanstalter täcks inom ramen för befintliga slutna anstalter. Beredningen föreslår därför att nya stora slutna anstalter inte skall uppföras. Det fortsatta anstaltsbyggandet bör i stället inrik-

tas på uppförandet av mindre lokalanstalter och om- och tillbyggnad av befintliga mindre anstalter.

Beredningen föreslår också ändringar i kriminalvårdens regionala organisation. Det nuvarande systemet med åtta kriminalvårdsråjonger föreslås bli slopat och i stället görs en indelning i 14 kriminalvårdsregioner i huvudsak i anslutning till länsindelningen.

I betänkandet behandlar beredningen också alla frågor av större betydelse rörande frivårdens och anstaltsvårdens utformning som har tagits upp av tidigare utredningar eller i andra sammanhang.

I fråga om behandlingen av narkotikamissbrukare understryker beredningen sitt tidigare nämnda uttalande om kriminalvårdsklienteletts rätt till vård inom den allmänna sjukvården. Detta klientels behov av narkomanvård skall sålunda tillgodoses inom kriminalvården endast i de fall då klienterna omhändertagits på sådant sätt att det förhindrar eller försvårar att vård bereds inom den ordinarie sjukvården. Även om beredningen i princip avvisar tanken på en särskild narkomanvårdsorganisation för kriminalvården anser man det dock nödvändigt att förse Stockholms-, Göteborgs- och Malmöregionerna med speciella resurser för omhändertagande av narkotikamissbrukare.

Personundersökningsverksamheten bör enligt beredningens förslag i allt större utsträckning kopplas till skyddskonsulentorganisationen. Frivårdspersonalen bör därför förstärkas för att kunna utföra dessa arbetsuppgifter.

Beredningen vil också ha en kortare övervakningstid för dem som är föremål för kriminalvård i frihet. Det föreslås därför att prövotiden för skyddstillsyn förkortas från nuvarande tre år till två år och att behovet av övervakning obligatoriskt omprövas efter ett år. I fråga om övervakning satsar beredningen vidare på ett ökat inslag av tjänstemannaövervakare. Beredningen finner också en del av de föreskrifter som ges för den dömdes livsföring under prövotiden vara orealistiska och föga ändamålsenliga och föreslår därför en lagändring avsedd att inskränka bruket av sådana föreskrifter.

I övrigt föreslår beredningen beträffande frivården förstärkta anslag till bl. a. fritidsaktiviteter, genomgångsbostäder, behandlingsarbetet på häkten och lokalanstalter. Det förordas också en skyndsam översyn av frivårdens organisation i Stockholm, Göteborg och Malmö.

När det gäller anstaltsvården har beredningen i särskilda avsnitt tagit upp vissa frågor som behandlats av kommittén för anstaltsbehandling inom kriminalvården (KAIK) i kommitténs betänkande „Kriminalvård i anstalt“ (SOU 1971:74). I beredningens betänkande behandlas sålunda frågor rörande behandlingsplanering, aktiviteter på anstalterna, arbetsplikten, brevkontrollen, besöksverksamheten, rätten för de intagna att använda telefon, permissioner, anstaltstidningar, de intagnas medinflytande, enrumsbehandling och disciplinstraff. Bland beredningens förslag kan nämnas att man till skillnad mot KAIK avstyrker ett slopande av arbetsplikten för dem som är

intagna på fångvårdsanstalt. Beredningen tillstyrker liksom KAIK en utvidgad användning av permissionsinstitutet.

Slutligen kan nämnas att beredningen behandlar personalens förhållanden och frågan om kriminalvårdens informationsverksamhet samt föreslår en utredning om de centrala nämndernas (kriminalvårdsnämndens, ungdomsfängelnsnämndens och interneringsnämndens) samt övervakningsnämndernas uppgifter och organisation.

Beredningen beräknar de sammanlagda driftskostnadsökningarna vid genomförandet av beredningens förslag till cirka 34 milj. kr. Förslagen föreslås bli genomförda under en femårsperiod med början år 1974. De sammanlagda kostnaderna för anstaltsbyggandet beräknas till cirka 125 milj. kr. Genomförandet föreslås ske under en 15-årsperiod.

Kriminalvårdsbetänkandet har remissbehandlats och kan sägas ha fått ett övervägande välvilligt mottagande. Regeringens förslag i anledning av betänkandet kommer att lämnas i statsverkspropositionen till 1973 års riksdag. Inom justitiedepartementet har arbetet med den lagstiftning som föranleds av de föreslagna reformerna redan påbörjats.

Åtgärder mot internationell terrorism

Som en följd av flygplanskapningen i Sverige den 15—16 september 1972 tillsatte regeringen en parlamentarisk kommission för förebyggande av politiska våldsdåd. Kommissionen, vars ordförande har varit statsrådet Carl Lidbom, har i december 1972 avlämnat en rapport med förslag till åtgärder mot vissa våldsdåd med internationell bakgrund (Ds Ju 1972:35).

Kommissionen har i sin rapport först tagit upp frågan om användning av visering som kontroll över utlänningars inresa i landet. Det slås fast att kroatiska separatister har utfört åtskilliga av de våldsdåd med politisk bakgrund som begåtts i vårt land. Kommissionen hemställer därför att Sverige skall suspendera gällande viseringsfrihetsavtal med Jugoslavien. Regeringen har redan fattat beslut att häva avtalet.

Kommissionen föreslår också att uttagningarna av flyktingar från utländska flyktingläger skall kontrolleras genom polisens medverkan.

Vidare föreslås en särskild lag om åtgärder till förebyggande av vissa våldsdåd med internationell bakgrund. I lagen införs en ny grund för avvisning och utvisning. Den nya ordningen innebär att utlänning skall avlägsnas om det finns grundad anledning antaga att han tillhör eller verkar för politisk organisation eller grupp som kan befaras använda våld, hot eller tvång som medel i sin verksamhet i Sverige. Sådana utlänningar skall registreras i en förteckning som skall föras av rikspolisstyrelsen. Förteckningen skall finnas tillgänglig på alla gränskontrollstationer. Regeringen skall lämna närmare

anvisningar till rikspolisstyrelsen hur förteckningen skall föras. Beslut om avvísning av utlänning som ankommer till Sverige och finns upptagen i förteckningen meddelas av polismyndighet. Om utlänningen påstår att han är politisk flykting och i vissa andra fall underställs ärendet regeringen som då har att fatta beslut i avvísningsfrågan. Utvisning enligt den särskilda lagen av utlänning som redan finns i landet skall alltid beslutas av regeringen.

I fråga om verkställighet av beslut om avvísning eller utvisning gäller samma regler som i utlänningslagen. Det betyder att utlänning som är politisk flykting inte kan avlägsnas ur landet. Men enligt den särskilda lagen kan i sådant fall utlänning som kan befaras delta i politisk terrorverksamhet utsättas för synnerligen ingående kontroll. Särskilda föreskrifter kan utfärdas med villkor för hans fortsatta vistelse i landet. Vidare kan han bli föremål för husrannsakan, kroppsvisitation, telefonavlyssning och brevkontroll.

Kommissionen pekar på den åtstramning av den kriminalpolitiska behandlingen av brottslingar som nyligen skett beträffande främst brottslingar som utför brott av yrkesmässig internationell karaktär (se ovan under rubriken Narkotika). De begränsningar som i det sammanhanget föreskrivits i fråga om permissioner, placering på öppen anstalt och villkorlig frigivning föreslås bli tillämpliga även när det gäller för brott dömda personer, som kan hänföras till kategorien presumtiva terrorister.

Ersättning för obefogade frihetsinskränkningar

I betänkandet „Ersättning för vissa obefogade frihetsinskränkningar“ (SOU 1972:73) föreslås vidgade ersättningsmöjligheter för frihetsinskränkande myndighetsåtgärder som visar sig ha varit obefogade. Förslaget är avsett att ersätta 1945 års lag om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl. Förslaget skiljer sig från gällande rätt framför allt därför att det omfattar inte endast judiciella frihetsinskränkningar utan även administrativa. Det är inte heller som 1945 års lag begränsat till endast frihetsberövanden och vissa särskilda reseförbud utan avser även andra mindre ingripande inskränkningar i den enskildes rörelsefrihet som föreskrift om vistelseort eller bostad m. m. En annan väsentlig skillnad hänför sig till ett förhållande som blivit starkt kritiserat. Ersättning för förberedande judiciella frihetsberövanden (häktning m. m.) kan enligt 1945 års lag vägras på grund av att misstanke om brott kvarstår mot den som har varit utsatt för åtgärden. Detta är inte möjligt enligt förslaget.

Kriminalstatistik

Kriminalvårdsverkets årliga publikation „Kriminalvård“ har kommit ut under hösten med statistiska uppgifter och en verksamhetsberättelse för år 1971.

Medelbeläggningen på fångvårdsanstalterna har fortsatt att minska under år 1971 och uppgick till 4 606 personer. Högsta beläggningen under året var 5 168 mot 5 331 under år 1970 och 5 711 under år 1969.

Under året intogs 9 360 personer som dömts till fängelse. Av dessa hade 53 % inte tidigare varit intagna i fångvårdsanstalt, 21 % hade varit intagna en gång och 26 % minst två gånger tidigare. De korttidsintagna, dvs. intagna med högst 3 månaders fängelsestraff, utgjorde 60 % av de intagna medan 24 % var dömda till 4—12 månader och 10 % var dömda till minst 1 års fängelse.

De intagna fördelar sig på följande sätt efter huvudbrott.

Huvudbrott	Antal personer	Procent
Rattfylleri	3 378	36
Tillgrepp	1 939	21
Våld	1 315	14
Lydnadsbrott m m	738	8
Bedrägeri	677	7
Narkotika	388	4
Utlänningslagen	290	3
Övriga	635	7
Summa	9 360	100

Under år 1971 intogs 326 personer som dömts till ungdomsfängelse av vilka 186 var nykomna. Antalet personer som tas in i ungdomsfängelse har minskat varje år sedan 1968.

Under år 1971 frihetsberövades 377 personer som dömts till internering. Av dessa var 52 nykomna. Detta innebär mer än 50 procents minskning av antalet nykomna internerade sedan 1969.

Antalet intagna som intagits efter dom på skyddstillsyn med anstaltsbehandling uppgick år 1971 till 749.

Under 1971 intogs 1 621 utländska medborgare dömda till fängelse. Dessa utgjorde 17 % av samtliga dömda till denna påföljd. I förhållande till andel av befolkningen är utlänningarna överrepresenterade bland anstaltsklientelet. Av de till fängelse dömda utlänningarna var 1 132 nordiska medborgare (79 danska, 978 finska och 75 norska medborgare). I gruppen icke nordiska medborgare var 29 % dömda till minst 1 års fängelse medan motsvarande siffra för svenska medborgare var 6 %.

Frivårdsklientelet, som under 1960-talet ökade med 1 000 personer per år, har nu stabiliserats och sedan 1969 upphört att öka. Den 1 januari 1972 uppgick frivårdsklientelet till 22 895 personer. Av dessa var drygt 83 % till skyddstillsyn dömda och något mera än 10 % från fängelse villkorligt frigivna medan återstoden var till ungdomsfängelse och internering dömda, som överlämnats till vård utom anstalt.

Karin Ringberg.